

۲۶۹۸۹

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده ادبیات و زبان های خارجی

پایان نامه: برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته زبانشناسی
(آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان)

بررسی عوامل انسجام وازگانی در متون فارسی

و

تأثیر آن بر درک مطلب زبان آموزان غیر فارسی زبان

استاد راهنما

دکتر ویدا شفاقی -
ویدا شفاقی

استاد مشاور

دکتر یدالله پرمون

۰ 4375

نگارش

رومینا یمینی

اردیبهشت ۱۳۷۸

۲۹۹۸۹

تقدیم به خانواده عزیزم

به پاس قطره ای از باران بی دریغ محبت هایشان

تشکر و قدر دانی

پیش از هر چیز لازم می دانم که از استاد راهنمای خود، خانم دکتر ویدا شقاقی که در مراحل مختلف تهیه این پایان نامه صمیمانه مرا یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از استاد مشاورم، آقای دکتر یدالله پرمون به پاس زحماتشان در امر مطالعه و ارزیابی این پایان نامه، صمیمانه سپاسگزارم.

و در پایان، از آقای مهدی ساقریپنجا که در تکمیل بخش هایی از این پایان نامه مرا یاری نمودند، تشکر می نمایم.

فهرست مطالب

فصل اول - مقدمه

- ۱-۱- مقدمه ۱
۲-۱- اهداف و اهمیت پایان نامه ۲
۳-۱- بیان موضوع ۳
۴-۱- روش بررسی موضوع ۴
۵-۱- سازمان بندی تحقیق ۵

فصل دوم - خواندن

- ۱-۲- مقدمه ۷
۲-۲- خواندن چیست؟ ۸
۳-۲- شیوه های خواندن ۱۲
۴-۲- هدف خواننده از خواندن متن چیست؟ ۱۲
۵-۲- انواع خواندن ۱۳
۶-۲- مراحل یادگیری خواندن ۱۵
۷-۲- آموزش مهارت خواندن ۱۶
۸-۲- راه کارهای پیشنهادی برای تقویت مهارت خواندن ۲۰

فصل سوم - علم کلام

- ۱-۳- مقدمه ۲۲
۲-۳- سخنکاوای یا تجربه و تحلیل کلام ۲۲
۳-۳- متن ۲۹
۴-۳- بافتار ۳۴
۵-۳- وصل های انسجامی ۳۶
۶-۳- معیارهای متن سازی ۳۷
۷-۳- اهمیت معیارهای متن سازی ۴۱

فصل چهارم - انسجام واژگانی

- ۱-۴- مقدمه ۴۳
۲-۴- انسجام ۴۳
۳-۴- انسجام و ساختار دستوری ۴۵
۴-۴- حوزه کاربرد روابط انسجامی ۴۸
۵-۴- جایگاه انسجام در نظام زبان ۵۳
۶-۴- عوامل انسجام ۵۵

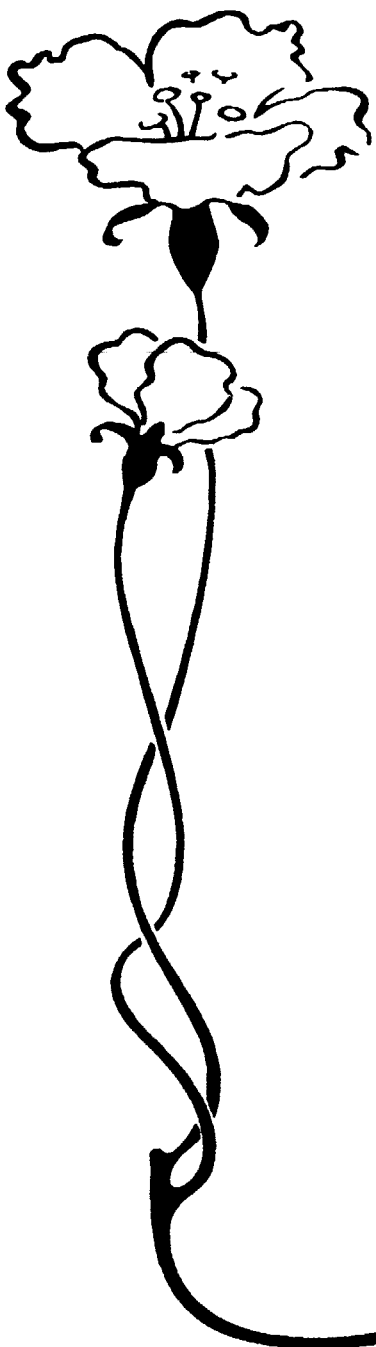
فهرست مطالب

فصل پنجم - بررسی آماری انسجام واژگانی

۷۲	۱-۵- مقدمه	
	بخش اول	
۷۳	۲-۵- پرسش ها	
۷۳	۳-۵- بررسی فراوانی عوامل انسجام واژگانی در متون آموزشی فارسی	
۷۴	۴-۵- پاسخ ها	
۷۴	۵-۵- جدول ها و نمودار بررسی عوامل انسجام واژگانی در متون آموزشی فارسی	
	بخش دوم	
۷۵	۶-۵- پرسش ها	
۷۵	۷-۵- روش تهیه متن های نمونه	
۷۶	۸-۵- انتخاب زبان آموز	
۷۷	۹-۵- محدودیت ها	
۷۷	۱۰-۵- ویژگی های متون تهیه شده	
۷۸	۱۱-۵- مراحل ارائه متن های تهیه شده به زبان آموزان	
۷۹	۱۲-۵- بررسی آماری نمرات زبان آموزان	
۸۵	۱۳-۵- نتیجه	
۸۶	۱۴-۵- پاسخ ها	
۸۷	• متون درک مطلب آزمایشی، پرسش های مربوط به آنها و طرح درس	
۹۸	• جدول ارزش ۱	
۹۹	• جدول ها و نمودار بررسی عوامل انسجام واژگانی در برخی از متون فارسی	

فصل ششم - نتیجه گیری

۱۲۲	۱-۶- مقدمه	
۱۲۲	۲-۶- بحث پیرامون اهداف این پژوهش	
۱۲۳	۳-۶- اشاره به برخی نکات مهم	
۱۲۴	۴-۶- نتیجه گیری	
۱۲۶	۵-۶- پیشنهاد برای تحقیقات آینده	
۱۲۸	• واژه نامه فارسی به انگلیسی	
۱۳۴	• واژه نامه انگلیسی به فارسی	
۱۳۹	• کتابنامه فارسی	
۱۴۱	• کتابنامه انگلیسی	

فصل اول

طرح تحقيق

۱- مقدمه

۱-۱- مقدمه

کنجکاوی انسان درباره همه پدیده های جهان و از جمله خود او موجب شده است که از نخستین دوره های تفکر، زبان نیز بعنوان موضوعی مهم، مورد توجه قرار گیرد. از اینرو از آغازین دوره های شناخته شده در تاریخ، در طول سده های پیاپی، پژوهشگرانی به بررسی زبان و ویژگی های آن پرداخته اند.

گوشوران هر زبانی از زبان خود به دو صورت برای پیام رسانی و ایجاد ارتباط بهره می گیرند. یکی بصورت شفاهی (گفتار) و دیگری بصورت مکتوب (نوشتار). همانطور که می دانیم صورت گفتاری هر زبانی پیش از صورت نوشتاری آن در ذهن گویندگان زبان شکل می گیرد. با این وجود در بررسی های اولیه زبانشناختی، دستوریان صورت نوشتاری را مورد توجه قرار داده اند. آنان در بررسی های خود "جمله" را بطور مستقل و جدا از متن (text) یا بافتی (context)^۱ که در آن قرار گرفته است، واحد بررسی زبانی قرار داده و آنرا به واحدهای کوچکتری مانند گروه واژه ها، واژه ها و تکواژها تجزیه نموده اند.

بعدها علاوه بر نوشتار، به تدریج گفتار نیز جایگاه خود را در بررسی های زبانشناختی تثبیت نمود. مطرح شدن گفتار و توجه به پیکره زبانی باعث ایجاد تحول در بررسی های زبانشناختی گردید. این تحول موجب شد که زبانشناسان جمله های زبان را، چه در گفتار و چه در نوشتار، نه بطور مستقل، بلکه در قالب "متن یا بافتی" که در آن قرار گرفته اند، مورد بررسی قرار دهند.

از آنجا که امروزه معمولا متن، واحد بررسی های زبانشناختی در نظر گرفته می شود، آگاهی از ویژگی های لازم برای متن بودن (textuality) مجموعه ای از جمله های متوالی ضروری بنظر می رسد.

۱. مفاهیم "متن" و "بافت" در فصل سوم، صص ۲۵-۲۹ به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

۲-۱ - اهداف و اهمیت این پایان نامه

پایه و اساس علم کلام یا سخنکاوی (discourse analysis) به ۲۰۰۰ سال پیش، یعنی دوران رواج فن بیان و شیوه صحیح کاربرد زبان، برمی گردد. اما عده کثیری از زبانشناسان این علم را در زمره علوم جدید و نوپای زبانشناختی به شمار آورده و آغاز تجزیه و تحلیل کلام به شیوه امروزی را به نیمه های دهه ۱۹۶۰ میلادی نسبت می دهند.

علم کلام به شیوه 'مروزی با آغاز تجزیه و تحلیل جمله ها در متن و در ارتباط با سایر جمله ها شکل گرفت و به تدریج جایگاه خود را در علم زبانشناسی تثبیت نمود. در بررسی های اولیه علم کلام، دو رویکرد مطرح بود. رویکرد اول به تجزیه و تحلیل کلام در ساختار زبان گفتار و رویکرد دوم به بررسی کلام در ساختار زبان نوشتار (text analysis) می پرداخت. اما امروزه تجزیه و تحلیل کلام، چه در گفتار و چه در نوشتار، تحت عنوان علم کلام مطرح می شود (دیوید کریستال^۱، ۱۹۸۹: ۱۱۷).

از آنجا که مدت زیادی از پیدایش و گسترش علم کلام به شیوه امروزی نمی گذرد، در این مورد تحقیقات چندانی صورت نگرفته و بسیاری از مسائل حل نشده باقی مانده است. یکی از اهداف این پایان نامه پاسخ دادن به برخی از پرسش ها و حل مسائلی است که پاسخ به آنها نیاز به تحقیق و بررسی طولانی دارد. این رساله از این جهت که به بررسی یکی از عوامل انسجام در علم کلام (انسجام واژگانی) می پردازد، می تواند پاسخگوی برخی از پرسش های پژوهشگرانی باشد که به علم کلام توجه خاصی دارند. از سوی دیگر به علت ارتباط این پژوهش با امر آموزش زبان، دست اندرکاران تهیه کتاب های درسی برای آموزش زبان فارسی، چه به فارسی زبانان و چه به غیر فارسی زبانان را یاری خواهد نمود تا در تهیه متون درسی، برخی نکات را که در این رساله به آنها اشاره خواهد شد مد نظر قرار داده و از نظر آموزشی به نتایج مطلوب تری دست یابند.

^۱. David Crystal

هدف اصلی این پژوهش، بررسی عوامل گوناگون انسجام واژگانی در متون آموزشی زبان فارسی و تاثیر آن بر میزان درک مطلب خواندن (reading comprehension) زبان آموزان و در واقع پاسخ به پرسش های زیر است :

- * فراوانی کدامیک از عوامل انسجام واژگانی در متون فارسی بیشتر است؟
- * آیا آگاهی نویسندگان از میزان فراوانی این عوامل در متون فارسی تاثیری بر کیفیت متون تهیه شده توسط آنان دارد یا خیر؟
- * آیا آگاه کردن زبان آموزان نسبت به عوامل انسجام واژگانی، باعث بالا رفتن میزان درک آنها از مطالب موجود در متن می شود یا خیر؟
- * حذف یا کاهش عوامل انسجام واژگانی در متون فارسی چه تاثیری بر درک مطلب (خواندن) زبان آموزان دارد؟

۱-۳ - بیان موضوع

این پژوهش، یکی از عوامل انسجام تحت عنوان انسجام واژگانی را، بر مبنای کتاب "انسجام در زبان انگلیسی (Cohesion in English)" نوشته هلیدی و حسن^۱ (۱۹۷۶)، از دو جنبه مورد بررسی قرار می دهد. یکی اینکه تلاش خواهد شد تا درصد فراوانی هر یک از عوامل انسجام واژگانی در متون فارسی تعیین گردد و سپس از آنها در تهیه متون آزمایشی (در همین پایان نامه) استفاده شود. دیگر اینکه بر اساس آزمون هایی که انجام می شود، تاثیر این عوامل بر درک مطلب خواندن زبان آموزان مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

^۱. M.A.K. Halliday & Ruqaiya Hasan

۴-۱ - روش بررسی موضوع

روشی که برای رسیدن به دو هدف مذکور در نظر گرفته شده، شامل دو مرحله است :

--- مرحله اول، شامل بررسی موارد گوناگون انسجام و ازگانی، از قبیل تکرار واژه (repetition)، هم معنایی (synonymy)، شمول معنایی (hyponymy) و واژه ها یا عبارات عام (general words) و غیره، در برخی از متن های کتاب های فارسی سال چهارم و پنجم دبستان است. این بررسی به ما نشان خواهد داد که انسجام و ازگانی تا چه حد در متون آموزشی زبان فارسی و بطور کلی در متن های فارسی کاربرد و اهمیت دارد، و کدامیک از موارد گوناگون انسجام و ازگانی کاربرد بیشتری در متون فارسی داشته و توجه به آن در تهیه متن های آموزشی زبان فارسی الزامی است.

--- مرحله دوم پژوهش، شامل تهیه متون درک مطلب خواندن و انجام آزمون هایی برای رسیدن به هدف اصلی این بررسی است.

روش کار به این ترتیب خواهد بود که بر اساس درصد فراوانی عوامل انسجام و ازگانی در متون فارسی، که در بخش اول از فصل پنجم این پژوهش مورد بررسی قرار گرفته است، چهار متن درک مطلب خواندن فارسی تهیه شود و طی آزمون هایی با پرسش های چهار گزینه ای در اختیار زبان آموزان قرار گیرد.

روش و معیارهای مورد توجه در تهیه متن ها و انتخاب زبان آموز، در بخش دوم از فصل پنجم این پژوهش به تفصیل شرح داده شده است.

پس از دست یابی به اهداف فوق، در فصل ششم به نکات ریز اما مهمی اشاره می شود که رعایت آنها

در تهیه متون آموزشی مناسب تر و کارآمد تر، الزامی بنظر می رسد.

۱-۵ - سازمان بندی تحقیق

این پایان نامه شامل شش فصل به شرح زیر است:

← در فصل اول، مقدمه پژوهش، شامل طرح موضوع تحقیق، اهمیت پژوهش، اهداف مورد نظر و روش و مراحل کار شرح داده شده است.

← فصل دوم، خواندن و انواع آن را به تفصیل مورد بررسی قرار می دهد و از میان انواع خواندن، نوع مورد نظر این پژوهش را انتخاب و مورد بررسی قرار می دهد.

← در فصل سوم، ابتدا تاریخچه پیدایش علم کلام و گسترش آن تا به امروز، به تفصیل مورد بررسی قرار می گیرد و پس از آن، متن، بعنوان پایه و اساس علم کلام معرفی و عوامل مربوط به آن از جمله بافت، بافتار و معیارهای متن سازی شرح داده می شود.

← فصل چهارم، مبحث انسجام را بعنوان مهمترین معیار متن سازی مطرح و عوامل مختلف آن، از جمله انسجام واژگانی را معرفی می نماید. در همین فصل، انسجام واژگانی و موارد گوناگون آن بعنوان موضوع اصلی این پژوهش به تفصیل و با ذکر مثال مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می گیرد.

← فصل پنجم شامل دو بخش است:

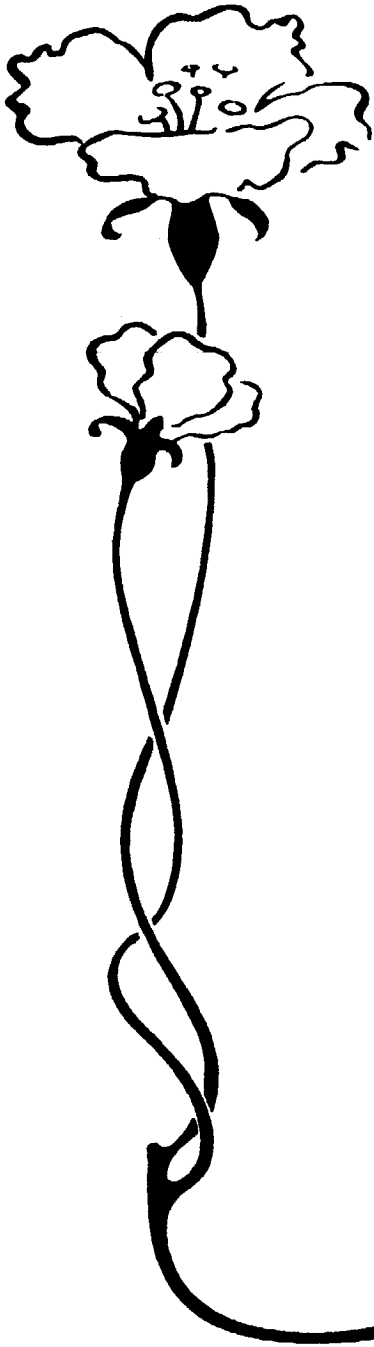
بخش اول به بررسی آماری عوامل انسجام واژگانی در متون فارسی اختصاص دارد که که جدول ها و نمودار مربوط به آن در انتهای این فصل ارائه گردیده است.

در بخش دوم، روش و معیارهای تهیه متون درک مطلب آزمایشی، متن‌ها، نحوه ارائه آنها به زبان آموزان و بررسی آماری تاثیر عوامل انسجام و ازگانی بر درک مطلب خواندن زبان آموزان مورد بررسی قرار می‌گیرد.

← در فصل ششم، نتایج بدست آمده از تحقیق مطرح شده و مورد بحث قرار می‌گیرد و

همچنین پیشنهاداتی برای نویسندگان و محققان آینده ارائه می‌شود.

فصل دوم

خواندن

۲- خواندن

۲-۱- مقدمه

مهارت‌های زبانی چهار حوزه اصلی را در بر می‌گیرند که عبارتند از صحبت کردن، گوش دادن، خواندن و نوشتن. از میان این چهار مهارت، گوش دادن و صحبت کردن در مرحله نخست و خواندن و نوشتن در مرحله بعدی یادگیری قرار می‌گیرند (لويس، هیل، ۱۹۹۰: ۳۱)^۱.

همانطور که می‌دانیم یادگیری زبان، چه زبان اول و چه زبان دوم، پیش از هر چیز مستلزم فراگیری و آشنایی صحیح با مهارت‌های زبانی است. بر این اساس قبل از بررسی علم کلام و تاثیر انسجام واژگانی بر متون درک مطلب خواندن، که موضوع اصلی این رساله است، گذری کوتاه خواهیم داشت بر مهارت خواندن، اصول و نکات مربوط به آن و نقش معلمان در آموزش این مهارت به زبان آموزان.

بدیهی است که پس از آشنایی با مهارت خواندن و اصول و روش‌های مربوط به آن، به اهمیت آموزش این مهارت در آموزش زبان اول یا دوم پی خواهیم برد، چرا که کوتاهی در آموزش این مهارت باعث ایجاد مشکلاتی می‌شود که هم اکنون با برخی از آنها مواجه هستیم. به جرات می‌توان گفت که اکثریت قریب به اتفاق دانش آموزان و زبان آموزان در کشور ما به علت عدم آموزش این مهارت در مراکز آموزشی، در زمره خوانندگان ناتوان یا کم مهارت بشمار می‌آیند و تنها تعداد محدودی از آنها بطور اتفاقی این مراحل را پشت سر گذاشته و خوانندگانی ماهر می‌شوند.

امید است که در آینده نزدیک بتوانیم با آموزش صحیح مهارت خواندن در کلیه مراکز آموزشی سراسر کشور، میزان کارایی دانش آموزان را در یادگیری مطالب بالا برده و به سطوح آموزشی بهتر و مطلوب تری دست یابیم.

^۱. Michael Lewis & Jimmie Hill